

*Napról napra**Egy pszichiáter emlékére*

zeretem a régi újságokat, néha úgy érzem, a megfoghatatlan, rejtélyekkel teli idő szólal meg a kifakult papírlapokról; nem a múlt, hanem maga az örökkévalóság. A sárga a nap színe; bánatos, kopott sárgák a fiók mélyén alvó újságok is. Azért egy kicsit talán büszkéek is: tudjuk, amit tudunk. Akárhogy is, de a mi időnket őrzik, mintha valaki a pincében őrizné a Napot. Vannak ilyen emberek is, feladatuk, ami csak az övék, a sötétbe kényszeríti őket. Hogy szabadon süthessen a nap. Ami az életben fontos, születés, virágzás, halál, háborúk, szerelem alig változnak az évszázadok során, ebben nincs semmi meglepő. De amikor csupán pár éve múlt az időszak, ami megszólal egy ilyen megsárgult lapról, az olykor megdöbbentő távlatot és felismeréseket tud adni mai létezésünknek.

Már nem emlékszem, miért volt fontos, hogy eltegyem a dr. Arató Mihállyal készített interjút, a *Magyar Nemzet* 1999. június 12-ei, szombati számából. Különbösebb, hogy miért került most a kezembe? Dr. Arató Mihály pszichiáter, klinikai farmakológus szakorvos Kaposvárott született 1948. január 3-án. Most már hatvanadik életévében járna, ha élne. 2003-ban ugyanis meghalt. Ötvenöt évesen.

Az interjú befejező részéből idézek:

„Néhány éve már nálunk is működik egy szakkuratórium, amely erre a munkára szerveződött. Ma Magyarországon ötször annyi depressziós beteget kezelünk, mint tíz évvel ezelőtt. Szeretjük azt mondani, hogy mindez azért van, mert többen ismerik vagy merik fölismerni a betegségüket. Lehetséges. Mindenesetre egyetlen posztkommunista országban nincs ehhez hasonló adat. Mindenütt van egy kis növekedés (ahogy Nyugaton is), de sehol sem ilyen szignifikáns. Érdekes volna ezt az adatot görcső alá venni. Sajnos nálunk nagyon kevés az efféle vizsgálat, mert senki sem hajlandó tudományos kutatásra áldozni.

– *Ezért fogadott el most professzor úr is hosszabb időre szóló kanadai meghívást?*

– Nyilvánvalóan úgy van: ha az ember érezné, hogy szükség van rá a saját hazájában, nem keresné külföldön a maga és családja boldogulását. Ha már itt tartunk, valóban – a jó kedély egyik alapja a méltó munka” (Az interjút Kocsis L. Mihály készítette).

A Kanadában és az USA-ban ösztöndíjas, majd vendégprofesszor Arató Mihály 1993 óta a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem tanára volt, amikor 1999-ben úgy döntött, hogy ismét elmegy. Mégis hazajött, nem tudni miért, csak sejteni lehet. Itthon volt otthon. Hogy aztán a méltó munka lehetőségének hiánya kedélybetegge tegeye, majd öngyilkosságba hajsolja.

Aztán megtalálom azt a részt, ami miatt valószínűleg eltettem a cikket.

„Tessék fölidézni egy körzeti rendelést... Álljanak fel a szorongásosak, a depressziósak! Vagy: impotensnek tetszik lenni? Képtelenség. Ez intim szféra! Évekkel ezelőtt egy vidéki kisvárosból egy kolléga hozzám küldte föl a »kényesebb« betegeit, én pedig hozzá az enyéimet, mert már az is szégyen, ha valaki ilyen helyre jön. Fiatal orvosként reggelente a Lipótmezőnél szálltam le, és egy idő után zavarni kezdett az állandó útítársak fürkésző pillantása. Ez most örült vagy »csak« orvos?»

Azt hiszem, ez érdekelhetett engem. Én is jártam pszichiáterhez éveig, de eszembe sem jutott, hogy valaki megláthat. Valószínűleg a depresszió olyan fokán voltam, hogy a külvilág egyáltalán nem érdekelt. De tudtam, hogy beteg vagyok, és hogy betegségem gyógyítható. Kitűnő orvosomnak köszönhetem, hogy nem ijedtem meg, gyógyszerrel és pszichoterápiával kezelt éveig, de meggyógyultam. A jelenlegi katasztrofális helyzetben, amikor az egészségügyi miniszter kijelentheti, hogy a pszichiátriai betegeknek elég a gyógyszeres kezelés, nincs szükségük annyi kórházi ágyra, amennyi van, akkor hideg fejjel megjósolható, hogy előbb-utóbb skizofrének, pszichotikusok stb. kerülnek utcára, mert a hatalmával visszaélő szakminiszter úgy döntött. Nincs ember, aki megmondaná neki, hogy sok depressziósnak és pánikbetegnek, szenvedélyekkel és különféle szorongásokkal küzdőknek életmentő lehet az a pár hét, hónap, amit egy kórházi ágyon tölthetnek orvosi felügyelet és szakértelem mellett? Ki mondhatná meg élet és halál urának – mert az egészségügyi miniszter demokráciánk siralmas állapotában annak nevezhető –, hogy az ilyen betegek a legkiszolgáltatottabbak, nemcsak a rájuk kerülő stigma: „bolond” miatt, hanem azért is, mert többnyire éppen ők vannak olyan élethelyzetben betegségük miatt, hogy nemigen tudják megfizetni az orvost? A vizitdíj és járulékai, valamint a gyógyszerdrágulások miatt ezek a betegek el sem fognak menni a pszichiátriára, még egy indok kerül a már meglevők közé – a betegnek nincs betegségtudata, csak fáradt, kedvetlen, ha van, akkor szégyelli, fél a gyógyszerektől stb. – nincs pénzem!

Ezek a betegek nem tudnak harcolni az érdekeikért, mert többnyire teljesen irreális az énképük, sokszor éppen a halálból rángatja őket vissza a kezelés, olyan kicsi az önbecsülésük. Az a kicsi, ami van, titkolni és szégyellni való. Vagy pedig indokolatlanul sokat képzelnek magukról, de ez a betegség szempontjából mindegy.

Nemrég egyik költőtársam temetésén, aki életének bizonyos időszakában depressziós is volt, elgondolkodtam, hogy alig van élő és halott barátaim között olyan, akit elkerült volna ez a betegség. A depresszió ragályos! Villant át rajtam, és hogyne volna az, amikor az okokat együtt éljük át, ugyanazt a világot éljük, és a betegség egy bizonyos fokán a családi védőháló sem segít. Megbélyegzett a beteg és a családja is. Csak az tudja, milyen egy depresszióssal élni, aki volt már ilyen helyzetben, és megélte úgy, hogy ő maga nem lett beteg.

Ha eltöröm a lábam, semmi szégyellni való nincs a gipszemen, az olyan vagány látvány, ebsont beforr. De ha a lélekben szakad el valami, ha az elme és agy betegedik meg, fárad el, mondja fel a szolgálatot?

Ha lemerült bennem az elem? „Cserben hagyott tulajdon tested” – írja Pilinszky; a pszichiátriai betegeket a tulajdon elméjük hagyja cserben, melyik a fájdalmasabb?

Kérdezhetnénk, ha nem tudnánk, a kettő milyen szorosan összefügg.

A pszichiáter egy kicsit orvos, egy kicsit gyóntató pap, egy kicsit anya, hiszen még anyánknak sem tárulkozunk ki annyira, mint neki, egy kicsit barát, egy kicsit mindenki, akit hiába kerestünk életünkben. Egyébként is ők a legveszélyeztetettebbek „munkahelyi ártalom” szempontjából, elképzelhető milyen lelki és testi energiákra van szükségük, hogy ezt a mostani egészségügyi rombolást túléljék. Ha túlél is, lehet, hogy addigra az orvos betegebb lesz, mint a beteg. A háziorvosnak pedig mindig kötelező egy kicsit lélekgyógyásznak is lennie, felismerni a gyomorfekély és szívritmuszavar mögött az esetleges lelki okokat. Nem tudom, hogyan és milyen sérülésekkel fogják túlélni ezt a vandál pusztítást, ami reform címén most zajlik.

Visszatérek a megsárgult papírhoz:

„Évekkel ezelőtt Amerikában fordult elő, hogy valamiféle hamis szabadságeszmény jegyében »kitakarították« az elmegyógyintézeteket, mondván: szegény betegek be vannak zárva, méltatlan helyzet. Az ezt követő években aztán csak a börtönökben egymillió skizofrént tartottak nyilván! És milliósámmra kószáltak az utcákon ellátatlanul. Ekkor lőtt rá Reagan elnökre egy ilyen örült, egy másik pedig John Lennont gyilkolta meg. Ez tehát nem játék. A felelősséget valakinek vállalnia kell.”

Még egyszer írom, ez az interjú 1999-ben készült. Nem ismertem Arató Mihályt személyesen, ezért talán üzenhetem neki odaát: örülhet, hogy még idejében meghalt, s ami most történik, nem kell végignéznie.

* * *

Kegyetlenség, de ha már eszembe jutott, leírom: örülök, hogy Nagy Gáspárnak, Lázár Ervinnek, Banos Jánosnak, Csajka Gábor Cypriánnak, Szervác Józsefnek, Domokos Mátyásnak, Mátis Líviának, Bella Pistának s mindazoknak, akiktől nemrég búcsúztunk, nem kell már részt vennie mai életünkben. Nem tudnánk segíteni nekünk, ahogy mi, élők sem tudunk segíteni egymáson. A tehetetlenség szégyene nem segít a túlélőkön, tapasztalataim szerint a közösen elviselt gyalázat egymás ellen fordítja a barátokat is.

Együttérzés és szolidaritás helyett a magunkba fordulás, a félelem és a gyanakvás újabb és újabb formái születnek.

„Nem tanúskodhat másról, csak arról, amit meg kellett tenni, és amit a terror és lankadatlan fegyvere ellen meg kell majd tenniük, egyéni meghasonlásaik ellenére, mindazoknak, akik, ha nem lehetnek szentek, és nem hajlandók elismerni a csapást, igyekeznek azért orvosok lenni.”

Amikor 2005-ben, *Camus napsütése* című esszékötetemet összeállítottam, és a fenti idézetet választottam a könyv elejére mottónak, sokat töprengtem, nem lesz-e túl komor *A pestis*-ből való szöveg. Aztán mégis maradt. Érezhettem csupán a jogosságát, nem gondolhattam, hogy ilyen hamar és ilyen félelmetes pontossággal aktuálissá válik. Nemcsak ahogy mondják, költői áttétellel, hanem szinte szó

szerinti értelemben. Kell-e ma valakinek bizonygatnia, hogy amit átélünk, maga a terror? Hogy az orvosok csupán „igyekeznek” orvosok lenni, mert nap nap után orvosi hivatásuk gyakorlásában akadályozzák őket a terror urai? És nem találok környezetemben senkit, legyen bármi a hivatása (tanár, író, anya, egyszerű hivatalnok, lakberendező, pap, színész, földműves, varrónő, muzeológus, festő), akit ne akadályoznának hivatása művelésében, akinek ne kellene szentnek lennie ahhoz, hogy munkáját becsületesen elvégezhesse.

* * *

És hát persze, nem vagyunk szentek. 2007 februárjában és márciusban többszörös próbálkozás után sem sikerült közölnöm az Arató Mihályról szóló cikket. Nem való napilapba, túl sokat foglalkoztunk már az OPNI-val, hallgattam a különféle kifogásokat, mígnem az egyik szerkesztővel megegyeztem, hogy kicsit lerövidítve meg fog jelenni. Ez a mai napig nem történt meg, és már nem várom sem a visszautasítást, sem a megjelenést. Most, amikor úgy döntöttem, nem teszem fiókba, hanem folytatom az írást, május közepe van. Az élet nem szűnt meg, történt már ilyen. Nem is értem, miért ragaszkodtam volna annyira a napilaphoz, talán a gyorsaság és a nagyobb olvasótábor miatt. Holott jól tudom, hogy újság-cikkkel Magyarországon már régen nem lehet elérni semmit. Talán én is azért írok újságba, hogy pénzt kapjak érte, hiszen akinek évek óta megélhetési gondjai vannak, mint nekem, annak pénz kell elsősorban, az elismerő, szép szavakért nem tudok venni semmit. Hivatástudatért még soha senkinek nem adtak buszjegyet. Nemrég azért nem tudtam elmenni egy könyvbemutatóra, mert nem volt annyi pénzem, hogy négy buszjegyet vegyek. Ha kérdezik, mi a foglalkozásom, soha nem mondom azt, hogy „költő”, hiszen ezt magamnak is naponta újra és újra el kell hitetnem magammal, nem mondhatom, hogy költő szeretnék lenni, kinevetnének. Általában azt mondom: újságíró.

A *Ha meghal a napot* író Oriana Fallaci és a *Futballháborút* író Kapuscinszkít képzelem magam elé példaképül, nekik bizonyára nem okozott gondot egy buszjegy megvétele.

* * *

Legyél te csak Tóth Erzsébet, hiszen már az vagy, mondja kedvesen barátom. Ne írd cikket, írdál olyan gyönyörű verseket, amilyeneket csak te tudsz, biztat tovább; a hétköznapi fogalmazás már kevés arra, ami most történik, a gyalázat mélyebben fonja és fonta hálóját, szavakkal, még ha kimondják is, utolérhetetlen. Írd verset, ha beledöglesz is. Mondja, aki még életében nem írt verset, de okosnak hiszi magát. Valószínűleg az is, mert erősen gondolkodóba ejtett.

Nemrég Tallinban megjelent észk nyelven egy válogatott verseskötetem, átlapozva a gyönyörű könyvet döbbentem rá, hogy a jelek szerint mégiscsak költő vagyok. Később a *Népszavából* azt is megtudtam, hogy „Tóth Erzsébet, akinek *Febér madárral* (Valge linnuga) című, válogatott verseit tartalmazó kötete hatal-

mas sikert ért el Észtországban, ezért aztán Dávid Gyuláék rábeszéltek a fesztivál szerkesztőit, hogy Tóth Erzsébet nélkül nincs értelme északi fesztivált tartani.” Tallinba sokkal inkább a boldogság röpített, mint a repülőgép. Megszabadulok egy kicsit innen, friss levegőt szívhatok. Elszökhetek a füledten langyos, orgonaillatú májusból Tallinn pengeéles fényeihez, Észtország fagyosan tűző napja alá. (Ilyennek élt emlékeimben, ilyen is volt.) Még a tengerhez is elvittek tüneményes fordítóm, Tiiu és férje, aki szintén a magyar nyelv tudósa, és büszkén jelentette ki, hogy ő tulajdonképpen társfordítója verseimnek. A szovjet bronzkatona miatt kitört zavargásokra már csak a bedeszkázott ablakok emlékeztettek, a város központi teréről eltávolított szobor helyére virágokat ültettek; Moszkva megszüntette a Tallinn–Szentpétervár vasútvonal járatait, arra hivatkozva, hogy nincs elég utas; a felolvasásokkal, dedikálásokkal, ünneplésekkel telt két nap elmúlt egy pillanat alatt, már itthon is voltam. Néha el kell menni, hogy megtudjam, sehol nem tudnék élni, csak itt. Törhetem a fejem, miből veszek majd holnap buszjegyet. Szomjasan hallgatom az itthoni híreket, már a repülőtéren látom az arcokon, az, amit vártam, nem történt meg. Ami történt, csak a szokásos. Túszejtéses bankrablás, a tévé élőben közvetítette, az egyik rendőr, kihasználva a zűrzavart, a lelőtt bankrablót kirabolta halálában, eltulajdonított négyszázezer forintot, arra való hivatkozással, hogy négy gyereke van, és nem tudja kifizetni a számláit – igen, kétség nem férhet hozzá, itthon vagyok. Őt rendőr megerőszkolt egy nőt a belvárosban több mint egy hete, és a rendőrség még nem nyilatkozott az ügyben, Pestújhelyen ellopták Antall József szobrát, a tegnapi újságban pedig azt olvastam, hogy az OPNI értékes festménygyűjteményéből képek tűntek el, egyébként pedig a hatalmas telek hátsó részein gyanús autók járnak ki be, ott lopják ki, amit lehet, mert a főbejáratnál ellenőrzik az autókat. Évtizedek óta ott dolgozó orvosokat aláznak meg napról napra azzal, hogy kinyitatták a csomagtartót, nem visznek-e el valamit.

* * *

Két tüntetésen is részt vettem a pszichiátriai intézet bezárása ellen, alkotam élőláncot, idegen embereknek fogtam meg a kezét, elbeszélgettem velük, miközben az orvoshoz, aki kezelte, nem mertem szólni, mert a kórház dolgozóinak megtiltották a nyilatkozást. Ebben a pillanatban úgy tűnik, ahogy a Svábhegyi gyermekszanatóriumot s annyi más kórházat, az OPNI-t sem lehet megmenteni.

Több orvos meghalt szívrohamban a bezárásra ítélt kórházak felszámolása közben, de az eseteket nem lehet a kórházi reform számlájára írni, mondja az egyik illetékes, mert valószínűleg egyébként is meghaltak volna. Hát igen.

Most értünk el oda, amiről Arató professzor nyolc éve beszélt, amitől óvott volna. Most engedik haza a zárt osztályokról azokat a betegeket, akiknek még van hova menniük, és a család hajlandó befogadni őket. De azokat is elengedik, akik nem tudják, hol laknak, és hajlamosak az elkészülésre. Elengedték azt is, aki az édesanyját tartotta rettegésben, akikhez a kommandósokat kellett

kihívni, hogy végül ártalmatlanná tegyék. Napok óta nem tudok beszélni az egyik ismerős orvossal, aki egy hónapja még az OPNI-ban dolgozott. Attól félek, attól fél, kérdezni akarok tőle valamit.

* * *

Igen, lehet, hogy kérdeznék. Miért hagyták? Miért nem tiltakoztak, amikor némaságot parancsoltak rájuk? Azt hitték, menthetnek még valamit? Micsodát? A bőrüket? Az állásukat? És most, amikor már látszik, hogy nincs mit veszteni, miért hallgatnak?

Miért hagyják, hogy így legyen? Miért írok én újságcikkeket, melyekből minden másodikat magyarázat nélkül visszkapok? Mert nem tudok verset írni? Kétségtelen, hogy most nem versírásra érzek ösztönzést. A verset soha nem azért írom, hogy „elérjek” vele valamit. Nem tudom, miért írom. A művészet kétes és távoli, esetleges „értelmét” feláldozom a szintén kétes értelmű újságcikkek elvileg azonnali hatásáért? Ezt sem tudom. Az egyik napilap felkért, írjak hetente 3500 karaktert a tárcarovatba. Komoly felelősségnek érzem azt a kis féloldalmi, üres lapot, amit megtölthetek szavaimmal. Gondolataimmal. Kezdetben próbáltam humorizálni, oldani a feszültséget, a felmerülő sorozatos, büntetlenül és megoldatlanul maradó gyalázatok azonban hamar elvették humorérzékemet. A valóság minden íróilag elképzelhető túlzáson túltett. *Szégyen* című tárcámra, melynek az volt a lényege, hogy elhagyva Magyarországot, csak a szégyen hatalmasodik el rajtam, amiért egy ilyen országban élek – 501 hozzászólás érkezett az újság internetes honlapjára. Csak az első néhány elolvasására volt erőm. A betelefonálós televíziós műsorokra és a hírek alatt futó sms-ekre hasonlított a színvonal, illetve a színvonaltalanság. Ezeket az olvasókat reagálásra készítettem ugyan, de csak a szokásos odamondogatók kakasviadalig juthattak. Kérdés, mi a jobb: beleszakadni a tehetetlenségbe, vagy szájhősködni egy kicsit, hogy elfelejtsük, mit tesznek velünk.

Időről időre, napról napra kaphatjuk föl fejünket az újabb és újabb szörnyűségekre, és nem tudom mi a fölháborítóbb, maga az esemény vagy az eseményre adott reagálások.

Garamvölgyi László, a rendőrség kommunikációs igazgatója, akit nemrég tüntettek ki tevékenységéért, mellesleg szorgalmas József Attila kutató, és kellemesen laza, sármos ember, azt találta mondani a már említett erőszak kapcsán: „Mit keres egy huszonegy éves lány hajnalban az utcán?” Tényleg, mit is? Az autójában ült, vezetett hazafelé. Nem gondolta, hogy ez veszélyes. Azt hitte, a rendőrök azért vannak, hogy védjék, nem azért, hogy megtámadják. Súlyos tudatlanság volt, belátom, de ezek után talán nem az ő cselekedeteit kellene számon kérni. Úgy érzem, ez a botrányos magánvélekedés nem tartozik a dandártábornok szerepkörébe, és ha volna felettese, azonnal leváltaná pozíciójából. Felettese azonban momentán nincs, kirúgták az egész brancsot. Helyes – gondolom, de még mindig nem mondta senki: „Gyalázatos eset történt, kollégáink szégyent hoztak a testületre, bocsánatot kérünk minden becsületes rendőr nevében.” Ez a mondat tavaly szeptember óta nem hangzott el.

Ismerek olyanokat, akik egyedül már nem mernek az utcára lépni, nappal sem, nemhogy éjszaka. Ők azok, akik túlreagálják a dolgokat, nincs fizikai és lelki erejük ahhoz az élethez, ami most ebben az országban folyik. Nagyobb baj, hogy már orvosuk sincs, akihez mehetnének. Ki tudja, hol rendel a régi pszichiáter, akit három éve, hosszú hónapok tusakodása után végre fölkerestek. Vannak, akik erősebbek, legyintenek fásultan vagy könnyedén, megpróbálnak alkalmazkodni. Hiszen gyerekeik vannak, unokáik, élni kell stb. Nem gondolnak arra, hogy éppen gyerekeik érdekében nem lenne szabad túllépni olyan könnyen bizonyos dolgokon. Akár azon, hogy egyik napról a másikra elküldenek a munkahelyükről, vagy csak naponta megaláznak. Egyetlen sérelem nem tűnik el nyomtalanul, a test minden sejtje őrzi a sebesülések emlékét.

* * *

Természetesen nem választhatunk. Lelki és testi alkatunk, egész eddigi életünk, génjeink választanak helyettünk, vezetnek erre vagy arra az útra. Ezeket a kérdéseket szeretném megbeszélni egy barátommal, de nem lehet, mert nem merem zavarni. Polcz Alaine mondja portréfilmjében, hogy amikor a háborúban az orosz katonák megerőszakoltak valakit, az nem volt érdekes. Az volt érdekes, ha valakinek levágták a mellét. Döbbenetes mondatok, hiszen az embert az életösztön teszi ilyenné. A tömegesen előforduló gyalázat előbb utóbb természetessé válik, valami, ami ezen is túllép, csak az képes különössé válni. Azt azért jó volna tudni, hogy most, amikor éljük hétköznapijainkat, csak simán megerőszakolnak, vagy levágják a mellünket is? ☒